

Durant molt de temps me'n vaig anar a dormir d'hora. De vegades, tot just apagada l'espelma, els ulls se'm tancaven tan de pressa que no tenia temps de dir-me: «M'estic adormint». I, mitja hora més tard, em desvetllava la pensada que ja era l'hora de buscar el son; volia desar el llibre que creia tenir entre les mans i bufar el llum; mentre dormia no havia deixat de reflexionar sobre el que acabava de llegir, però aquestes reflexions havien agafat un tomb una mica particular; em semblava que jo mateix era allò de què parlava l'obra: una església, un quartet, la rivalitat entre Francesc I i Carles V.

Em demanava quina hora podia ser; sentia el xiulet més o menys allunyat dels trens que, com el cant d'un ocell en un bosc, tot assenyalant les distàncies, em descrivia l'extensió de la campanya deserta en la qual el viatger s'apressa cap a la següent estació, i el camí que segueix quedarà gravat en el seu record per l'excitació que deu als llocs nous, a actes inhabituals, a la conversa recent i als adéus sota el fanal estranger que encara el segueixen, en el silenci de la nit, fins a la dolçor propera del retorn.

Recolzava tendrament les galtes contra les belles galtes del coixí que, plenes i fresques, són com les galtes de la nostra infantesa. Encenia un llumí per mirar el rellotge. Aviat serien les dotze. És l'instant en què el malalt que ha hagut de marxar de viatge i dormir en un hotel desconegut, desvetllat per una crisi, s'alegra en percebre sota la porta una ratlla de llum. Que bé, ja és de dia! Ben aviat el servei s'haurà llevat, els podrà trucar, el vindran a ajudar. L'esperança que l'alleugin li dóna coratge per patir. Justament, li sembla sentir unes passes; les passes s'acosten, després s'allunyen. I la ratlla de dia de sota la porta ha desaparegut. Són les dotze;

acaben d'apagar el llum de gas; l'últim servent se n'ha anat i caldrà quedar-se tota la nit patint sense remei.

Quan em desvetllava, i el meu esperit s'agitava per mirar de saber on era sense aconseguir-ho, tot girava al meu voltant en l'obscuritat, les coses, els països, els anys. El meu cos, massa embotit per bellugar-se, procurava determinar, partint de la forma de la seva fatiga, la posició dels membres per induir la posició de la paret, el lloc dels mobles, per reconstruir i per donar un nom a l'estatge en què es trobava. La seva memòria, la memòria de les seves costelles, dels seus genolls, de les seves espatlles, li presentava successivament diverses cambres on havia dormit, mentre que al seu voltant les parets invisibles, que canviaven de lloc segons la forma de l'habitació imaginada, giravoltaven en les tenebres. I fins i tot abans que el meu pensament, que dubtava en el llindar dels temps i de les formes, hagués identificat l'indret relacionant les circumstàncies, ell —el meu cos— recordava en cada cas el tipus de llit, l'emplaçament de les portes, l'orientació de les finestres, l'existència d'un corredor, juntament amb el pensament que jo tenia en adormir-me i que retrobava en despertar. El meu costat anquilosat, mirant d'endevinar la seva orientació, s'imaginava, per exemple, estirat de cara a la paret en un gran llit de dosser, i tot seguit em deia: «Fixa-t'hi, m'he acabat adormint encara que la mare no hagi vingut a dir-me bona nit», era al camp a casa de l'avi, mort feia anys; i el meu cos, i el costat sobre el qual reposava, guardians fidels d'un passat que el meu esperit no hauria d'haver oblidat mai, em recordaven la flama del llumet de cristall de Bohèmia, en forma d'urna, penjat al sostre amb cadenes, la xemeneia de marbre de Siena, a la meua habitació a Combray, a casa dels meus avis, en dies llunyans que, en aquest moment, m'afigurava actuals sense representar-me'ls exactament i que, més tard, quan m'hauria despertat del tot, reveuria millor.

Després renaixia el record d'una nova actitud; la paret s'esmunyia en una altra direcció: jo era a la meua habitació a casa de la senyora de Saint-Loup, al camp; Déu meu!, deuen ser com a mínim les deu, deuen haver acabat de sopar! Dec haver allargat massa la becaina que faig cada vespre tornant del passeig amb la senyora de Saint-Loup, abans de vestir-me per a la nit. Perquè han passat força anys des de Combray, on, en els nostres

retorns més tardans, el que veia en els vidres de la meva finestra eren els reflexos vermells de la posta.

Aquestes evocacions vertiginoses i confuses mai no duraven sinó uns quants segons. Però havia vist ara l'una, ara l'altra de les cambres que havia habitat en la meva vida, i acabava per recordar-les totes en els llargs ensonyaments que seguien el meu despertar: habitacions d'hivern on, quan som al llit, arraulim el cap en un niu que trenem amb les coses més disperses, un racó del coixí, el dalt de les flassades. Habitacions d'estiu on ens plau estar units a la nit tèbia, on el clar de lluna recolzat en els porticons entreoberts llança fins al peu del llit la seva escala encantada, on dormim gairebé a l'aire lliure.

Certament, ara ja estava ben desvetllat, el meu cos havia fet un darrer viratge i el bon àngel de la certesa ho havia aturat tot al meu voltant, m'havia estirat sota les flassades, a la meva habitació, i havia situat aproximadament al seu lloc en la foscor la meva calaixera, el meu escriptori, la llar de foc, la finestra cap al carrer i les dues portes. Però per més que sabés que no em trobava a les cases la imatge distinta de les quals m'havia, si no presentat, almenys fet creure la seva presència, la meva memòria ja havia rebut una sacsejada, i generalment no mirava d'adormir-me de seguida; passava la major part de la nit recordant la nostra vida d'antany a Combray a casa de la meva tieta àvia, a Balbec, a París, a Doncières, a Venècia, a altres indrets encara, recordant els llocs, les persones que hi havia conegut, el que havia vist d'elles, el que me n'havien explicat.